

SLIKAR ANGELO BIZAMANO U DUBROVNIKU

CVITO FISKOVIĆ

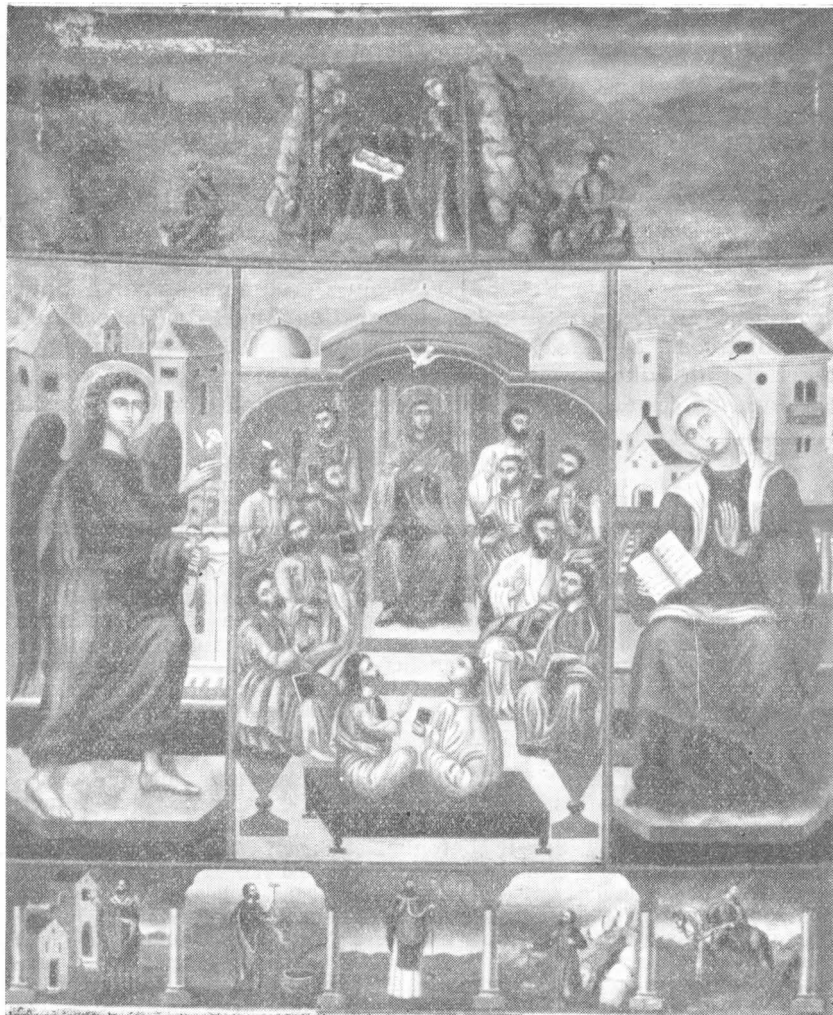
Zagonetna pojava italo-kretskog slikara Angela Bizamana, poznata je u povijesti ponajviše njegovom vlastitom zaslugom, jer se on potpisao ispod svojih radova. Zna se, da je iz Krete i da je živio oko 1500. godine u južnoj Italiji. U Barleti je naslikao »Ecce homo«, koji se sada čuva u samostanu Navještenja u S. Mauro - Forte, a u Otrantu »Kristovo porođenje«, i »Skidanje s križa«, koje je u berlinskom Kaiser-Friedrich muzeju, te dvije male ikone, od kojih je jedna dospjela u Lenjingrad,¹⁾ a druga na otok Vis i odatle u Split.²⁾ Lenjingradska je datirana 1532. godine.³⁾

Obje su u kompoziciji vrlo slične, te ih se može smatrati varijantama iako im je motiv različit. Prva prikazuje Mariju sa sinom, koji blagosilja malog Ivana Krstitelja, a druga Bogorodiču, koja, odjevena u crveni plašt sa svijetlozelenim pokrivačem i bijelim velom na glavi, doji dijete odjeveno u zelenosvijetlu košuljicu i smeđi plašt, kojemu se klanja Ivan (Madonna del latte, Bogorodica dojkinja). Obje su vjerojatno slikane u isto doba, početkom četvrtog desetljeća 16. stoljeća, to više što im je pored stila i kompozicije i natpis, ispisan na poledini, sličan i spominje kao mjesto postanka Otranto. Bizantinski stil se očituje u sva tri lika, ali tamno-smeđi zastor iznad Marije i okolni krajolik s obje njegove strane s vitkim stablima, obrisom grada i cestama izrazito je italski. Po tome Bizamanove ikonice podsjećaju na ikonu jednog dalmatinskog italo-bizantinca sa kraja 15. i prvih godina 16. stoljeća, zadarskog slikara Petra Jordanika, koju sam nedavno objavio u svojim »Zadarskim sredovječnim majstorima«.

1) U. Thieme — F. Becker, Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler IV., str. 75. Leipzig 1910.; N. P. Lihacev, Materiali dlja istorij russkogo ikonopisanija. Atlas I. tabla LIX., 97—98. St. Peterburg 1906.

2) Lj. Karaman, Notes sur l'art byzantin et les Slaves catholiques de Dalmatie. L'art byzantin chez les Slaves II., 376, 377. Pariz 1932; Isti, Umjetnost u Dalmaciji XV. i XVI. vijek, str. 173. Zagreb 1933.

3) Lihacev je pogrešno čitao natpis kao 1432. godine, a i Sergio Bettini je pogrešno datira u 1536. godinu. La pittura di icone cretese-veneziana et i Madonneri, 36. Padova 1933. Međutim na Lihacevoj reprodukciji jasno se čita na poledini slike 1532. godina.

26. Kopija oltarske slike Angela Bizamana u Komolcu

Bizamano nam je bio dosad poznat samo po tim djelima, na kojima se miješa italski i bizantinski utjecaj. Stoga ću o njemu iznijeti nekoliko novih podataka, koji popunjavaju njegov život i rad. Otkrivaju nam, da je slikao velike kompozicije, da je već 1518. godine bio vješt u njihovoj izradbi i u preplitanju italskog i bizantinskog stila te da je boravio u Dubrovniku.

On je, naime, sklopio 12. prosinca 1518. godine u dubrovačkoj državnoj kancelariji ugovor⁴⁾ s predstavnicima dosada skoro nepoznate bratovštine sv. Duha sredovječnog sela Komolca u Dubrovačkoj Rijeci,⁵⁾ i to s pročelnikom Ilijom Marinovićem i bratimom Ilijem Đivanovićem, da će naslikati oltarsku sliku za njihovu bratimsku crkvu, podijeljenu u tri različita dijela. U završnom trokutu imao je prikazati Kristovo rođenje, u tri srednja dijela po sredini Silazak sv. Duha, a s obje strane likove Navještenja, Mariju i Gabrielu, dok je na predeli morao nanizati pet svetaca, u sredini sv. Vlahu, a uz njega Ivana Krstitelja, Nikolu, Jerolima i Martina. Boje, drvo, pozlatu okvira i sve ostale potreštine Angelo je imao kupiti na svoj trošak, a naručivaoci su mu trebali isplatiti u tri rate dvadeset zlatnih dukata za rad i građu. Odmah su mu dali tri dukata obećavši, da će mu ostali dio svote isplatiti prema učinjenom poslu.

4) Die XII. decembris 1518.

Helias Marinovich ghestaldus et Helias Givanovich de Ombla commissi a fraternitate sive consortio vel collegio sancti Firmi de Ombla de Comolaz ex una parte volentes in ecclesia dicti Sancti Fermi fabricare quoddam altarem pro eorum devotione venerunt ad hoc pactum et accordium cum magistro Agnelo Bizamano de Candia pictore grecho quod dictus magister Angelus debeat et teneatur eisdem ghestaldo et sotietati dicte ecclesie fabricare et construere unum altare dixtintum tribus dimensionibus et de super cum uno triangolo in quo triangulo de super ponendo dictus magister Agnelus promisit facere presepe domini nostri cum figuris et alijs convenientibus tali misterio. Item dictus magister Agnelus promisit in prima divisione dicti altaris facere Agnelum Gabriellem annuntiantem ut pigni moris est. In media vero distintionem sollempnitatem pentecostes cum figuris solitis apponi tali sollempnitate. In tertia vero dixtintione figuram beate virginis annuntiate que correspondeat proportionaliter Agnelo antescipto et a pede dicti altaris quinque sanctos videlicet sanctus Blaxius in medio Sancti Johannis baptiste Sancti Nicolai, Sancti Hieronimi et Sancti Martini omnibus suis sumptibus et expensis tam lignaminis quam coloris et aliarum rerum necessariarum et quod teneatur divisiones ipsas vel suasias deaurare suis sumptibus etc. Declarantes quod de longitudine altitudine et latitudine debeant ambe partes stare dicto ser Nicolai (!) Martini de Goze et quod per ipsum ser Nicolaum factum et iudicatum fuerit super premissis id roboris optineat firmitatem. Et hoc ideo factum fuit qui dicti Helias et Helias supra nominati promiserunt dare dicto magistro Agnelo pro eius laboribus ducatos viginti auri quos promiserunt solvere in tres pagas videlicet ducatos tres auri in presentiarum quos dictus magister Agnelus confessus fuit habuisse et recepisse residuum vero secundum quod videbitur dicto ser Nicolao etc. Renunciando Diversa cancellariae 108 (1518-1519) 109'. Državni arhiv u Dubrovniku.

5) Konstantin Vojnović u svojoj raspravi Bratovštine i obrtne korporacije u Republici Dubrovačkoj od XIII. do konca XVIII. stoljeća, I. Zagreb 1899., ne spominje ovu bratovštinu. D. Roller u svojoj knjizi Dubrovački zanati u XV. i XVI. st., 276. Zagreb 1951. spominje neku bratovštinu i njenog gastalda u Komolcu u popisu tek iz 1592. godine, ali je ime Komolca tu krivo označeno kao Colomaz mjesto Comolaz. Zanimljivo je, da se ta bratovština i crkva u dokumentu, koji ovdje objelodajujem ne nazivlju Consortio i ecclesia sancti Spiriti već Firmi ili Fermi, po sakramentu potvrde (confirmatio). Riječani danas zovu tu crkvu sv. Duha, ali se još uvijek čuje »u Ferma«. U Dubrovačkoj župi također postoji crkva sv. Ferma.

27. A. Bizamano, Marija, ulomak oltarske slike iz Komolca u franjevačkoj riznici u Dubrovniku iz 1518. godine

Rad je imao pregledavati vlastelin Niko Martinov Gučetić, koji je inače morao odrediti veličinu oltara.⁶⁾

Iz ugovora se očito vidi, da je Angelo boravio u Dubrovniku. Iako se tu ne spominje da je »habitor« ili »nunc moram trahens Ragusij«, kako se običavalo zabilježiti za one, koji su neko vrijeme boravili u gradu, ipak je u Dubrovniku dovršio svoju sliku, jer ga je Gučetić imao isplaćivati postepeno, prema završenom dijelu posla. U ugovoru se ne spominje, kao na spomenutim ikonama, da je stanovnik Otranta, pa budući da je datum te pogodbe stariji od lenjingradske slike, moglo bi se, barem po tome, reći, da je najprije boravio i radio u Dubrovniku, a zatim prešao u Otranto, iako je vjerojatno, da je prije boravka u Dubrovniku bio u Italiji, gdje je osjetio utjecaj talijanskog renesansnog slikarstva.

Dijelovi njegove velike oltarske slike, predela sa svecima i dva ulomka središnje kompozicije Silaska sv. Duha, su sačuvani. Bili su privremeno izloženi u dubrovačkoj Galeriji, a sada su u umjetničkoj zbirci dubrovačkog franjevačkog samostana, koju je nedavno uredio Konzervatorski zavod za Dalmaciju. Čitava pak Bizamanova pala kopirana je na obnovljenom kamenom oltaru stare crkve sv. Duha u Komolcu.⁷⁾ Na njoj je potpis i datum kopiste:

⁶⁾ Gučetići su upravo u Komolcu imali svoje imanje u doba slikanja ove oltarne slike. Na kući Mata Buconjića u Čempresati uzidan je Gučetićev kameni grb prenesen sa njihovog susjednog porušenog ljetnikovca. Reljefni grb je uokviren bujnim kasnogotičkim lišćem i kacicom nad kojom je poprsje gole djevojke, vjerojatno sirene, i vrpca s melanholičnim geslom i datumom: SOFERENDO SE AQVIS (A. S.?) MCCCC LXXIII. Jedan od vlasnika tog srušenog ljetnikovca bit će bio i Niko Martinov Gučetić, koji je nadzirao slikanje oltarne pale. On je postao 1541. godine knez Republike. J. Tadić, Građa o slikarskoj školi u Dubrovniku XIII-XVI v. II, str. 165. Beograd 1952.

⁷⁾ Sredovječna crkvice je pregrađena, ali joj je ostala vjerojatno kvadratna apsida, okrenuta po starom običaju prema istoku i nekoliko ulomaka na crkvi i na okolnom groblju. Nad pobočnim vratima uzidana je zdjelica od majolike s plavim križem na stiliziranoj Golgoti, vjerojatno iz 15. stoljeća. Slično uzidivanje zdjelice vidi se i u luneti romaničkog prozora jedne trogirske kuće u ulici iza velike Cipikove palače. To su rijetki primjerci sredovječne majolike u Dalmaciji. Nad pobočnim oltarom crkve u Komolcu uzidan je i kameni pleterni ulomak preromaničkog ciborija, koji je objelodanio K. Prijatelj u Starohrvatskoj Prosvjeti III s. sv. 3, sl. 32. u Zagrebu 1954. godine. Opisu ovog ulomka, koji je tu smatran ulomkom oltarne pragrađe, treba nadodati, da je na tom plitkom reljefu prikazan vrlo određeno lav, kojemu su na bedru urezana slova $\nabla \Delta$ (uporedi natpis LEO na bedru lavova na ulomku preromaničkog ciborija u kotorskoj katedrali) i kojega čovjek Samsonove kose hvata za žvale, dok pred njim bježi pas. Uz grobišna vrata uzidan je preromanički kameni ulomak reljefnog pluteja s križem okruženim cvijećem u arkadici okićenoj kukicama, vjerojatno iz 11. stoljeća, čiju sliku ovdje objelodanjujem. Doda li se tim dvama reljefima i ulomak pletera, koji se čuva u »Donovini«, ljetnikovcu pjesnika Đona Rastića, na susjednoj obali Rijeke, može se naći putokaz za neku preromaničku crkvu dekoriranu bogatim pleterom u ovom kraju. Na groblju je šest glomaznih nadgrobnih ploča s reljefnim štitom i tablicom, koje se sreta-

28. A. Bizamano, ulomak oltarske slike iz Komolca u franjevačkoj riznici u Dubrovniku

F. Ludwig
1888.

Iako je bez umjetničke vrijednosti, ipak je važna, jer se jedino iz nje vidi čitav raspored propale slike. Na središnjoj slici dvanaest apostola sjede u krugu oko Marije, nad kojom slijeće golubica sv. Duha, koju neki od njih adoriraju rastvorenom rukom na bizantinski način, dok drugom drže evanđelje. Odjeveni su u raznobojne plašteve, rumene i sive, modre i smeđe, koji svojim šarama oživljavaju kompoziciju. Dva prednja sjede na sjedalicama, a druga dva

---

ju tokom 15. i 16. stoljeća u Dubrovniku (grobna ploča zlatarske braćovštine u klosturu Male braće) i u okolici, te okomita pločica sa širokim križem raširenih krakova, također poznata u dubrovačkom kraju.

niže na niskoj klupi bizantinsko gotičkog stila. Prikazani su u unutrašnjosti zgrade pod segmentnim gotičkim lukovima nad kojima su krov i kupole, iznad kojih se zlati pozadina.

S obje strane je prizor Navještenja na dugoljastim slikama. Ukočeni Gabrijel, prikazan u tri četvrti profila, s ljljanom koraca na postamentu pred arhitektonskim sklopom, u kojemu se ističu osmerostrana kula, vitka kuća i arkade na zlatnoj pozadini. Na drugom krilu sred terase na sličnom postamentu sjedi Marija s uzdignutom rukom adoriranja. Na pozlaćenju pozadini iznad ograde kamenih stupića je grad: zvonik, kuća sa stepeništem i palača gotičkih bifora.

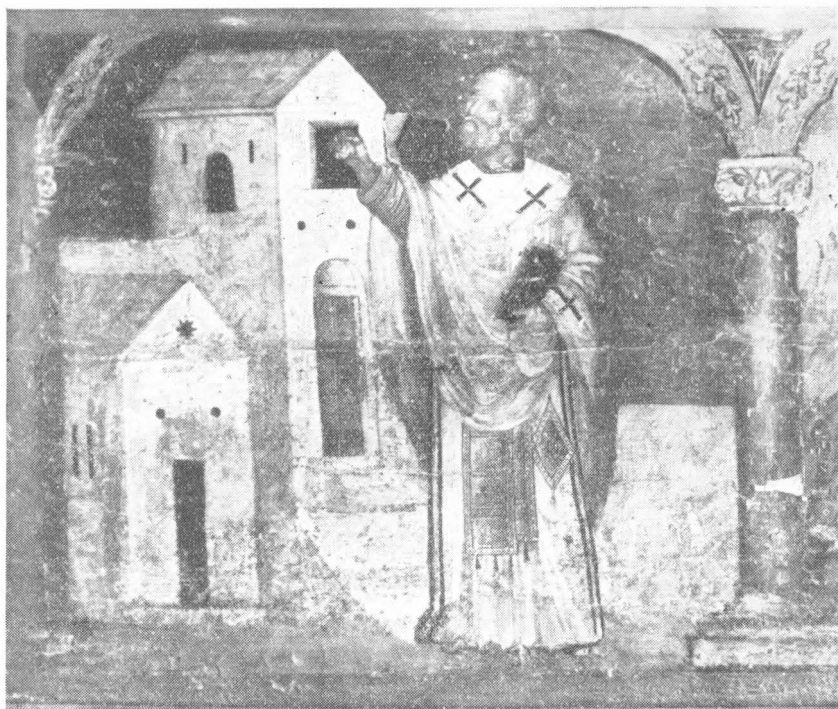
29. A. Bizamano, Predela oltarske slike iz Komolca. Franjevačka riznica u Dubrovniku

Sve tri slike natkriljuje prizor Kristova rođenja. U kamenoj spilji pod slamnatom strehom Marija i Josip obožavaju novorođenče u jaslicama. Naokolo se širi i plavi krajolik s obrisima dalekog grada, a sprijeda sjedi starac s turbanom na glavi, držeći košaricu iz koje nudi darove djetetu. Vjerojatno je to Melkior, koji simbolizira poklonstvo kraljeva, kao što i pastir s čobanskim štapom sučelice označuje poklonstvo pastira.

Kopija predele se slaže uglavnom s originalom, koji je sačuvan, pa je njen opis suvišan.

Upoređenje dvaju originalnih ulomaka i predele s kopijom pokazuje način kopiste Ludwiga. On je, uglavnom, izradio kopiju u dimenzijama originala, pridržavao se njegova osnovnog rasporeda, koji se uostalom podudara i s ugovorom o slikanju. Iz njegove kopije, kao i iz ugovora, vidi se, dakle, samo cjelokupni izgled kompozicije, ali on nije mogao ni znati kopirati sve pojedinosti. Zanimljivo je, izmijenio, a mnoge i izostavio. Noge jednog od prednjih apostola u središnjem prizoru, glavu u zdjeli kraj sv. Ivana, pa čak i prosjaka uz sv. Martina na predeli nije uopće naslikao. Svojom nespretnošću, mutnim bojama i lošim crtežom ublažio je Bizamanov bizantinizam. Promijenio je, čini se, trokutni oblik zabata, spomenut u ugovoru, u dugoljastu četverouglastu sliku ravnog završetka, jer je to zahtijevao oblik novog oltara. Iznakazio je tekst na Marijinoj knjizi, koji je vjerojatno bio ispisan latinski prema tekstu Matijina evanđelja, jer je prve riječi ECCE VIRGO... a zatim ET VOCA-

BUNT NOMEN EIUS EMMANUEL... ipak razumio u Bizamanovu vjerojatno gotičkom natpisu. Po tome se vidi, da ga nitko pri radu nije provjeravao.

30. A. Bizamano, *Sv. Nikola sa predele oltarske slike u Komoľcu Franjevačka riznica u Dubrovniku.*

Po Ludwigovoj kopiji ne bismo mogli prosuditi Bizamanovu slikarsku vrsnoću. Otkrivaju je tek sačuvana predela i dva spomenuta ulomka središnje kompozicije, Marija i dva apostola. Marija sjedi u ukočenom položaju na prijestolju pred zelenim zastorom. Njen plašt ima zlatom vezene rubove i ukrase poput onih na spomenutoj Bizamanovoj Bogorodici dojkinji u Splitu. Lice i odjeća su joj slikani bizantinskim načinom, koji se očituje osobito u svijetlim i tamnim, grafički označenim naborima zelenotamne suknje i crvenog plašta.

Tako su oblikovana i dva apostola drugog sačuvanog ulomka ove kompozicije. Svijetle boje njihove crvene i zelene odjeće na smeđoj klupi predstavljaju Bizamana kao dobrog koloristu. Prizori predele svjedoče pak, da je slikar bio vještiji kao minijaturista.

31. A. Bizamano, Sv. Vlaho sa predele slike u Komolcu

Tetošio je i slikao sve pojedinosti lica, odjeće i krajolika, a pored toga postigao je volumen lika, perspektivu i prozračnost krajolika. Izmjeničnom postavom svetačkih likova u naslikanim arkadicama segmentnog gotičkog luka na mirnoj pozadini ili u dubokom krajoliku ritmički je povezo predelu.

U sredini je sv. Vlaho u svojoj biskupskoj odjeći s gotičkom mitrom i štapom izrazitog gotičkog stila. Njegov crveni plašt je ukrašen tankim zlatnim ukrasima kao i plašt Bizamanove splitske Madone. Pored zapadnjačkog, katoličkog ornata, on u svom stavu podsjeća na bizantinske svece, a k tome ima i grčki natpis *θαγιος Βλασιος*. Bizantinski utjecaj se vidi i na susjednom liku sv. Ivana, osobito na njegovu licu i na odsječenoj glavi u zdjeli, dok je stjenovit krajolik sivih, smeđih i od daljine zaplavljenih brda iza njega potpuno u maniri talijanskog kvatročentističkog slikarstva.

Abel's painting in...
Ta dvojnost se vidi i u natpisima. Uz sveca je pozlaćeni natpis δ αγιος Ιω(αννης) ο προδρομος, ali uz njegov štap, nad kojim je božansko jagnje, savija se vrpca s uobičajenim:

ECCE
AGNVS
DEI

32. A. Bizamano, Preteča na predeli slike u Komolcu

S druge strane je sv. Jerolim, koji osim grčkog natpisa δ αγιος Ἱερολιθός nema ništa bizantinsko. Klečeći pred raspelom rastvara na prsima svoju zelenotamnu pustinjačku odjeću kraj svoga lava pred spiljom, kraj koje su njegovi crveni kardinalski šešir, plašt i trobrodna romanička crkva sa zvonikom u slikovitom krajoliku. Bizamanova sklonost minijaturnom slikarstvu došla je ovdje do izražaja u oblikovanju sitnog Krista na križu, crnih lađica u moru, dalekog grada i vitkih stabala u brdovitom krajoliku pod svijetlozelenim nebom, za kojeg bi Ignjat Job kazao da ima »boju mladih tikvica«. Na krajnim poljima predele s jedne je strane sv. Nikola, a s druge sv. Martin. Nikola je prikazan bizan-

tinskim načinom u istočnjačkom ornatu, koji se osobito ističe u nadbedreniku. Stoji kraj vitkih romaničko-gotičkih kuća crvenih krovova i drži u desnici kesicu za tri djevojke, a u lijevici evanđelje. Natpis njegova imena nestao je sa poleđine u premazu. Na istoj tako plošnoj pozadini, na drugom kraju predele je sv. Martin, koji mačem kida svoj plašt da zagrne polugolog prosjaka. Njegov grčki natpis čija su vitka slova pozlaćena, također je premazan i jedva ga se naslućuje pod novijim baroknim slovima S MRTINO. Smeđi svečev konj pokazuje kako je Bizamano, pored detaljno i profinjeno naslikane minuciozne opreme konja i konjanika, znao prikazati u životinji punoću volumena, a promrzli prosjak uz njega svjedoči kako je uspio prikazati i akt. Predela je finoćom svoje izradbe, koloritom i crtežom najbolje dosada poznato njegovo djelo, te je šteta što je djelomično premazivana i oštećena.

Svratila je stoga pozornost povjesničara umjetnosti i o njoj je izrečeno nekoliko mišljenja. Početkom našeg stoljeća smatralo se, da je rad poznatog slikara Lovra Dobričevića Marojevića Kotora-

33. A. Bizamano, Sv. Jerolim na predeli slike u Komolcu

nina, koji je slikao u Dubrovniku,⁸⁾ ali to mišljenje nije prihvaćeno.⁹⁾ I doista, usporedi li se stil ove predele s ostatkom Dobričevićeve, o čemu sam pred tri godine pisao, vidjet će se da nemaju nikakve međusobne stilske veze.¹⁰⁾

Veza između sačuvanih izvornih dijelova i kopije u Komolcu je tek uočena, a zapazilo se u ovom djelu i preplitanje bizantinskih i rancitalskih ikonografskih i stilskih osobina. Uzimalo se za primjer da se pokaže »do kakve je komplikovane mešavine stilova moglo

34. A. Bizamano, Sv. Martin na predeli slike u Komolcu

⁸⁾ K. Kovač, Nicolaus Ragusinus und seine Zeit. Jahrbuch des kunsthistorischen Institutes der k. k. Zentralkommission für Denkmalpflege XI. Beiblatt, str. 10, 48. Wien 1917.

⁹⁾ V. J. Đurić, Franjo Matijin dubrovački slikar XVI. veka. Stari-nar N. S. V-VI, str. 141. Beograd 1956.

¹⁰⁾ C. Fisković, Nekoliko podataka o starim dubrovačkim slikarima. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 10, str. 139-144. Split 1956. Bizamano sv. Vlaho na predeli jače potvrđuje moje mišljenje, da je Dobričevićev svečev lik doista sa predele poliptiha.

da dođe ukrštavanjem zapadnih i istočnih elemenata na istom umetničkom delu« kod naših primorskih slikara 16. stoljeća, ali se i postavljalo pitanje, upravo s obzirom na to preplitanje bizantinskih i italskih motiva, nije li predela dio ikone uvezene iz Mletaka i nije li joj prizor sv. Nikole zbog njegovih bizantinskih crta dodan tek u Dubrovniku. Smatralo se, da je njen »autor slikar iz unutrašnjosti Balkana« ili »neki od talentovanih grčkih slikara«. Njeno datiranje također nije bilo određeno. Datirali su je u 15. a zatim u 16. stoljeće.

Ta neodređenost kod utvrđivanja porijekla i datiranja ovog djela bila je logična, upravo zbog preplitanja dvaju oprečnih stilova u prizorima predele.¹¹⁾

Sada je konačno taj problem ove »čudne pale« riješen. Utvrđen je njen zagonetni autor i njeno jedinstvo, koje i pored kasnijih popravaka na predeli jasno izbija iz svih njenih dijelova. Istom rukom su naslikani svi likovi predele, i ne može biti više sumnje, da je ona »rad druge ruke«, ili da su je naslikala dva majstora, mletački i dubrovački.

Ukrštavanje bizantinskih i ranorenesansnih italskih motiva na Bizamanovu djelu je jasno. Nastalo je u njegovu zavičaju i u italskim mjestima njegova boravka. Ne može se, naravno, smatrati da ova slika »ima svoje značenje i svoje osebujno mjesto u historiji dubrovačkog slikarstva«, jer je djelo majstora, koji je trenutačno zalutao u našu sredinu, ali je svojom slikom u Komolcu mogao ponešto djelovati na vraćanje bizantinizmu, koje se tridesetih godina 16. stoljeća javlja u Dubrovniku, pa i na postanak triptiha dubrovačkog slikara Frana Matijina baš tu u susjednom Sustjepanu 1535. godine, u kojemu je bizantinska manira došla do izraza, ali u kojoj je Franjo Matijin i inače, ranije bio uvježban.

Angelova pojava u Dubrovniku tokom prve polovice 16. stoljeća je prirodna. Možda je tamo već od 12. stoljeća bilo fresaka u bizantinskom i zapadnjačkom stilu, jer su ih slikali po Dalmaciji krajem 12. i početkom 13. stoljeća u Zadru¹²⁾ i u okolici Šibenika,¹³⁾ u 14. stoljeću na Braču,¹⁴⁾ a u kasnom 15. stoljeću u Boki Kotorskoj.¹⁵⁾ U Dubrovniku je već u drugoj polovici 14. stoljeća radilo nekoliko grčkih slikara.¹⁶⁾ Dubrovački slikari su učili pravoslavne zoografe iz unutrašnjosti i odlazili tokom 16. stoljeća slikati u

¹¹⁾ K. Prijatelj, Tri dosada nepoznata slikara dalmatinske škole. »Čovjek i prostor« br. 17. Zagreb 15. X. 1954.; isti, Dalmatinska slikarska škola. »Mogućnosti« br. 1, str. 53. Split 1955.; S. Radojčić, Majstori starog srpskog slikarstva, str. 59-61. Beograd 1955.

¹²⁾ A. Deanović, Romaničke freske u sv. Krševanu, Zadar. Peristil II. Zagreb 1957.

¹³⁾ C. Fisković, Romanička freska u Srimi, članak u ovom svesku.

¹⁴⁾ D. Domančić, Sredovječna freska u Donjem Humcu na Braču. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 10, str. 84. Split 1956.

¹⁵⁾ S. Radojčić, o. c. str. 48, 49.

¹⁶⁾ Ibidem str. 47, 48; J. Tadić, o. c. I, str. V predgovora.

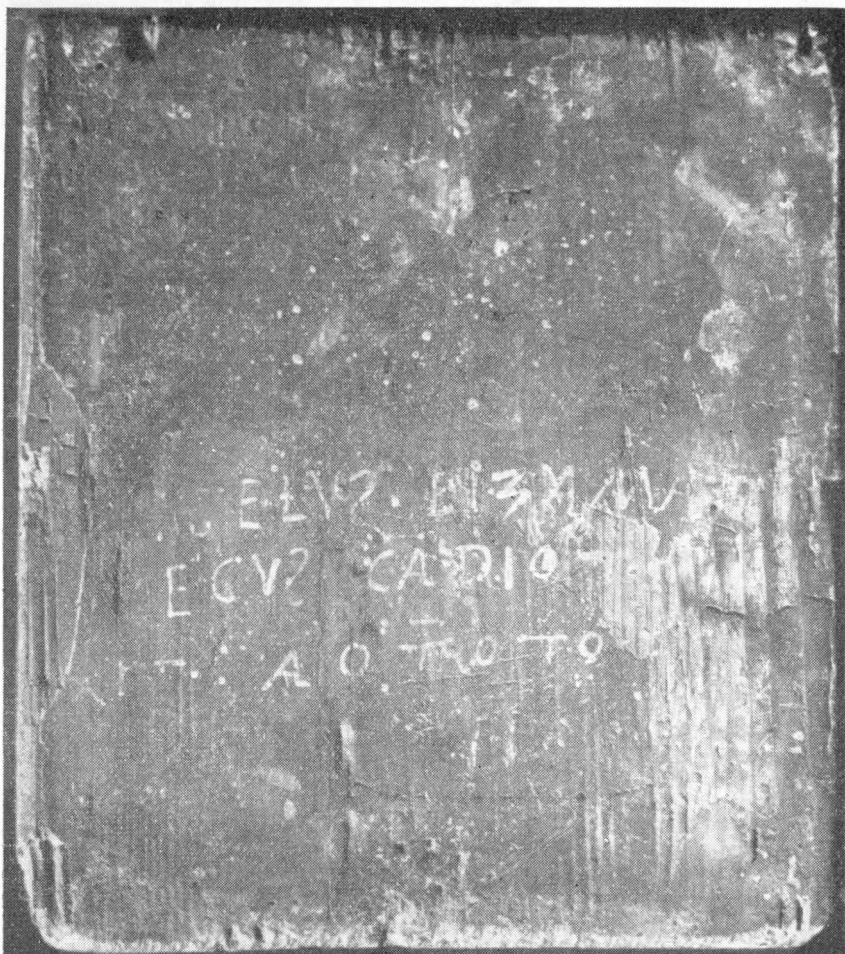

35. A. Bizamano, *Gospa dojkinja sa sinom i sv. Ivanom u Splitu*

crkvama po pravoslavnim krajevima.¹⁷⁾ Tokom 15. i 16. stoljeća različite obitelji su posjedovale slike i ikone naslikane »grčkim načinom«,¹⁸⁾ a u dubrovačkim crkvama je bilo ikona bizantinskog stila. Jedna od najljepših je velika ikona Madone na pobožnom

¹⁷⁾ S. Radojčić, o. c. str. 55.; J. Tadić, o. c. dokument 838.

¹⁸⁾ K. Kovač, o. c. str. 86. Tu se spominje 1521. g. jedna dubrovačka ikona koja naliči po motivu ovdje spomenutoj Bizamanovoj Gospi u Splitu: »uno quadro pinto cum la imagine de nostra domina cum lo figliol in brazo e S. Johanne Baptista«; J. Tadić, o. c. 824, 984, 985. U inventaru Miruše žene Boža M. Dobrića spomenute su 11. V. 1519. »due

36. Potpis A. Bizamana na poledini slike u Splitu

oltaru župne, nekoć biskupske, crkve u drugom gradu Dubrovačke Republike, Stonu, koja se ovdje prvi put objelodanjuje. Već je zapaženo da je »slikana u maniri kretskog majstora A. Rica«,¹⁹⁾ ali

figure piccole una alla greca« (Diversa cancellariae 108, 15, sa stražnje strane rukopisa), u jednom inventaru od 23. I. 1520. spominje se »una incona pizola indorata greghescha« (Div. canc. 109, str. 110). Triptih s izrazitim bizantinskim uplivom, valjda iz 16. stoljeća, slikan na drvu bez gipsane podloge, nalazi se u crkvi sv. Vida kraj Potomja na Peleješcu.

¹⁹⁾ Lj. Karaman, Pregled umjetnosti u Dalmaciji, str. 75. Zagreb 1952.

treba istaknuti, da je ta Bogorodica potpuno slična onoj, koju je Andrija Rico potpisao, a nalazi se u muzeju Bandini na Fiesolama.²⁰⁾ Obje imaju jednake crte i sjene lica i ruku, nabore, ukrase i cvijeće na odjeći, iste anđele sa simbolima Muke, jednake kratice imena i isto raspoređen latinski natpis gotičkih slova, koji razriješen glasi:

Qui primo candidissime gau
dium indixit, preindicat
nunc passionis signacula car
nem vero Christus mortalem inductus
timensque letum, talia pa
vet cernendo.

Očito je, da ih je naslikao isti majstor, te im je stoga i umjetnička vrijednost jednaka i nadvisuje ostale »Madonne della passione« i »Strastnaje«, koje su nastale kao varijante²¹⁾ ovog djela poznatog predstavnika kretsko-mletačke škole, popularnog u 15. stoljeću.

Nedavno sam sa konzervatorom Beritićem i Domančićem skinuo donji dio okvira slike i pod njim našao u sredini njenog donjeg ruba majstorov potpis, koji je oštećen u XIX. st. kada je taj okvir postavljen. Od umjetnikova potpisa sačuvao se, nažalost, samo zadnji dio, nekoliko crvenih gotičkih slova:

. . . . de Candia pinxit

Ostala prednja slova su uništena željeznim čavlima pri nepažljivom pričvršćivanju okvira. Ipak smo sakupili oštećene površine i komadiće pozlaćena gipsa, na kojima se još dade to pročitati. Nismo ih mogli ostaviti iza okvira, već ih je Domančić okupio i ponovno zaljepio u cjelini na posebnom drvu. Čuvaju se u Župnom uredu u Stonu.

Upoređeli se riječi, stil i mjesto, na kojemu su slova ispisana crvenom bojom, s umjetnikovim potpisom na firentinskoj madoni, jasno je, da je i na ovoj u Stonu bio ispisan, kao i na firentinskoj, potpis:

Andreas Rico de Candia pinxit

Tim je utvrđeno, da je Rico doista autor i ove lijepe stonske ikone. On je dakle naslikao i potpisao nekoliko istih Madona (Firenze odnosno Fiesole, Parma itd.) pa i ovu u Stonu.

U Šibeniku se nalazila kod pok. Ane Benjamin varijanta Rikove Gospe s grčkim natpisima, skoro jednaka onoj, koju je posjedovao Lihačev i objavio u svom spomenutom djelu na tabli 65. Ta ikona je kupljena, prema pričanju očevidaca za jednu crkvu u Beogradu. Fotografiju, koju donosim dao je snimiti A. Schneider

²⁰⁾ Lihačev, o. c. tabla XLVIII/81; S. Bettini, o. c. tabla 1.

²¹⁾ Lihačev, o. c. table XXXII, XXXIII, XXXIV.

za fototeku Jugoslavenske akademije 1931. godine. U Ljetopisu te Akademije, i to u sv. 44 on navodi, da je te godine fotografirao nekoliko ikona privatnog vlasništva u Šibeniku.

Zastarjelo Bizamanovo slikarstvo, jednako kao i slikarstvo Franje Matijina, pa i ranijih i kasnijih madonera, svidalo se stoga konzervativnom shvaćanju Dubrovčana, a osobito dubrovačkim seljacima.

Angelo je dospio ovamo zbog čestih trgovačkih veza između Levanta i Dubrovnika, kao i ostali Krećani. Nekoliko njih nalazimo

37. A. Rico, Marija sa sinom u župnoj crkvi u Stonu

tokom Srednjeg vijeka u Dubrovniku,²²⁾ pa nije neobično da među njima ima i umjetnika. Godine 1365. radio je u Dubrovniku zlatar Leonard iz Krete,²³⁾ a krajem 1511. i početkom 1512. godine zlatari Andrija i Antun, oba Grci.²⁴⁾ Koliko je Bizamano ovdje ostao, nije

38. Marija sa sinom. Varijanta prema A. Ricu iz Šibenika

²²⁾ B. Krekić, *Dubrovnik i Levant*. Vidi indeks. Beograd 1956.

²³⁾ C. Fisković, *Dubrovački zlatari od XIII. do XVII. stoljeća*. Starohrvatska Prosvjeta s. III, sv. 1, str. 243. Zagreb 1949.

²⁴⁾ Die X Januarij 1512.

Ad instantiam Pauli Marinovich aurificio gastaldi et officialium fra-

još utvrđeno. Možda je bratimstvo slikara i njemu pravilo poteškoće kod zaposlenja kao i dvojici spomenutih zlatara, ali sačuvani ulomci njegovog djela dopuštaju nam da lakše tragamo za identificiranjem ostalih njegovih radova, koji će se, možda, još u Dalmaciji naći.

---

ternitatis aurificum Civetchus riverius communis rettulit se mandato domini Rectoris ser Damiani Pauli de Goze denuntiasse magistro Andree Greco aurifici quod non audeat nec persumat tenere ullo pacto secum in apotheca sua nec promittere laborare de arte aurificum magistrum Antonium nisi prius soluerit dicto Paulo ghestaldo et officialibus aurificum ducatum unum secundum consuetudinem dicte artis. Aliter quod ipse magister Andreas soluat ducatum unum dicte fraternitatis alias etc pro dicto Antonio et hoc pro pena secundum terminationem matricole aurificum. Die XII. Januarij 1512.

Ad instantiam magistri Pauli ghestaldi fraternitatis aurificum Nicola rivarius communis rettulit mandato domini Rectoris et consilij denuntiasse et precepisse magistri Andree greco aurifici quod nullo modo retineat vel permittat magistrum Antonium grecum aurificem exercere artem in domo et statione sua et ipsi magistro Antonio quod non debeat dictam artem exercere Ragusij donec soluerit fraternitati ducatum unum secundum ordines pena V. ypperperorum pro quolibet ipsorum contratentium etc.

Diversa Cancellariae 103 (1511-1512), 130, 132'.

39. Ulomak sa groblja u Komolcu